

увагу дискурсивній формі, не слід забувати про фактори мовного порядку. Вивчення дискурсивної і мовної форм у перекладі повинно відбуватись у їх органічному взаємозв'язку, де мовна форма служить принципу дискурсивної виразності, а дискурсивна форма спирається на принцип її мовної репрезентації. Чітке виділення і протиставлення цих двох форм відкриває більш точні системні принципи аналізу і оцінювання перекладацьких трансформацій.

Література

Гак В.Г. К проблеме инварианта при переводе // Вопросы теории и методики преподавания перевода. Часть 1: Тезисы Всесоюзной конференции. - М.: Изд-во МГПИИЯ им. М.Тореза, 1970. - С. 61-62. Галева Н.И. Основы деятельностной теории перевода. - Тверь: Изд-во ТГУ, 1997. - С. 79. Гарбовский Н.К. Теория перевода: Учебник. - 2-е изд. - М.: Изд-во МГУ, 2007. - С. 544. Егер Г. Коммуникативная и функциональная эквивалентность // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. — М.: Международные отношения, 1978.- С. 127-156. Иовенко В.А. О текстовом уровне адекватности перевода // Исследования целого текста. - М.: Наука, 1986. - С. 59. Каде О. Проблемы перевода в свете теории коммуникации // Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. - М.: Международные отношения, 1978.— С. 69-90. Комиссаров В.Н. Смысловая стратификация текста как переводческая проблема // Текст и перевод. Сб. науч. статей. - М.: Наука, 1988.- С. 6-17. Комиссаров В.Н. Теория перевода: лингвистические аспекты. М.: Высшая Школа, 1990. - С. 253. Крюков А.Н. Перевод как репорождение исходного текста // Исследования целого текста. - М.: Наука, 1986. — С. 77-78. Латышев Л.К. Теория перевода: вопросы теории, практики и методики преподавания. - М.: Международные отношения, 1988. - С. 160. Львовская З.Д. Теоретические проблемы перевода. — М.: Высшая Школа, 1985. - С. 199. Найда Ю. Наука перевода // Вопросы языкознания. -1970.-№4.-С. 3-14. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика. - М.: Международные отношения, 1974. — С. 215. Сорокин Ю.А. Переводоведение: статус переводчика и психогерменевтические процедуры. - М.: ИТДГК "Гнозис", 2003.- С. 160. Швейцер А.Д. Социолингвистические основы теории перевода // Вопросы языкознания. - 1985. - № 5. - С. 15-24. Швейцер А.Д. Теория перевода: статусе, проблемы, аспекты. - М.: Наука, 1988.- С. 215.

КУЩ Е.О.

(Запорізький національний технічний університет)

ПРАГМАТИЧНА АДАПТАЦІЯ ЯК ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена визначенню ролі прагматичної адаптації у процесі перекладу. В статті з'ясовується сутність прагматичної адаптації, аналізуються її типи, розглядаються особливості структурно-семантичних змін речень і текстів залежно від типу адаптації.

Ключові слова: прагматичні фактори перекладу, прагматична адекватність, прагматична адаптація, комунікативно-прагматичний потенціал, структурно-семантичні зміни.

Кущ Э. А. Прагматическая адаптация как переводческая проблема. Статья посвящена определению роли прагматической адаптации в процессе перевода. В статье определяется сущность прагматической адаптации, анализируются ее типы, рассматриваются особенности структурно-семантических изменений предложений и текстов в зависимости от типа адаптации.

Ключевые слова: прагматические факторы перевода, прагматическая адекватность, прагматическая адаптация, коммуникативно-прагматический потенциал, структурно-семантические изменения.

Kushch E. O. Pragmatic adaptation as a problem of translation. The article is devoted to the investigation of role of pragmatic adaptation in the process of translation. The essence of pragmatic adaptation, its types, structural and semantic changes of sentences and texts determined by them are considered in the article.

Key words: pragmatic factors of translation, pragmatic adequacy, pragmatic adaptation, communicative and pragmatic potential, structural and semantic changes.

Урахування прагматичних факторів, які впливають на процес творення та особливості сприйняття мовного повідомлення, відбувається у різних галузях теорії перекладу та мовознавства. Крізь призму прагматики в сучасній теорії перекладу розглядаються як сам процес і результат перекладу, так і наріжні питання перекладознавства: проблема перекладуваності, комунікативна рівноцінність оригіналу та перекладу, еквівалентність та адекватність перекладу, прагматична адаптація при перекладі тощо. Про необхідність урахування прагматичних факторів у перекладі йдеться мова в багатьох теоретичних роботах [Алимов 2004; Брандес, Провоторов 1999; Комиссаров 1990; Коралова 1982; Латышев 2000; Швейцер 1970].

Як правило, поняття "прагматичні фактори перекладу" стосується як суто мовних, так і позамовних (екстралінгвальних) факторів, які впливають на процес перекладу. До них відносять комунікативне та прагматичне призначення перекладу [Коралова 1982, с. 29], жанрово-стилістичні та національно-культурні особливості оригіналу та способи їх відтворення мовою перекладу [Швейцер 1970, с. 49], фонові знання учасників опосередкованої комунікації, їх соціально-психологічні характеристики [Алимов 2004, с. 52], прагматичне завдання самого перекладача [Латышев 2000, с. 124].

Визначаючи прагматичні фактори перекладу, А.Д.Швейцер вбачає їх сутність у тому, що "вихідний і кінцевий тексти зазвичай призначені для різних адресатів" [Швейцер 1970, с. 50]. Вводячи

прагматичний критерій адекватності перекладу, науковець відзначає, що соціально-культурні відмінності між адресатами вихідного та кінцевого повідомлень дозволяють говорити лише про відповідність (*fit*), але не про повну тотожність (*identity*) таких повідомлень [Швейцер 1970, с. 51]. Адекватним є переклад, що забезпечує прагматичні завдання перекладацького акту по створенню комунікативно, змістовно та структурно тотожного тексту (мовної одиниці) засобами мови перекладу на максимально можливному рівні [Рецкер 1982, с. 36].

Поняття прагматичної адекватності тексту встановлюється з огляду на його відповідність цільовій настанові, комунікативній інтенції відправника повідомлення, а критерієм такої адекватності слугує рівноцінний (в ідеалі тотожний) комунікативний ефект. Прагматично адекватний переклад зорієнтований на висвітлення функціональної домінанти оригіналу та ретрансляції його комунікативного призначення. Звідси виявлення критеріїв якості перекладу, що зумовлюють його змістові, семантичні, стилістичні та функціональні особливості.

На думку науковців, одним із способів творення прагматично адекватного перекладу речень і текстів є здійснення їх прагматичної адаптації [Брандес, Провоторов 1999, с. 18]. **Метою** даної статті є з'ясування сутності та визначення ролі прагматичної адаптації у процесі перекладу. Досягнення поставленої мети припускає вирішення наступних **завдань**:

– розкрити сутність явища прагматичної адаптації;

1. визначити роль прагматичної адаптації у розкритті комунікативно-прагматичного потенціалу тексту оригіналу при його перекладі;

– здійснити опис типів прагматичної адаптації;

2. з'ясувати та проілюструвати види змін структурно-семантичної організації речень, текстів залежно від типу прагматичної адаптації.

Об'єктом статті є прагматична адаптація як перекладацька проблема.

Предметом статті виступають типи прагматичної адаптації, що визначають особливості змін структурно-семантичної організації речень, текстів при їх перекладі та іншомовній ретрансляції.

Під прагматичною адаптацією розуміють "зміни, які вносяться в текст перекладу з метою досягнення комунікативно рівноцінного ефекту сприйняття його іншомовним реципієнтом" [Коралова 1982, с. 29]. Прагматична адаптація тексту вимагає урахування фонових знань, соціо-культурних, етнічних, психологічних та будь-яких інших особливостей іншомовного рецептора. Адаптивні перекладацькі моделі покликані розкрити причини змін речень, текстів в процесі їх переходу в іншомовний. Саме ці моделі пояснюють трансформаційні зміни структурно-семантичної організації речень і текстів, що відбуваються під час їх перекладу засобами іншої мови.

Ілюструючи можливості відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу тексту оригіналу в тексті перекладу, науковці розрізняють **чотири типи прагматичної адаптації** [Комиссаров 1990, с. 112]. **Перший тип** прагматичної адаптації забезпечує адекватне розуміння іншомовного тексту усередненим рецептором. Такий вид адаптації передбачає внесення в текст перекладу додаткової інформації, вилучення комунікативно незначущої, здійснення лексико-семантичних змін, генералізації, конкретизації тощо.

Відсутність у рецептора тих чи інших фонових знань викликає необхідність пояснення незрозумілих фактів, імпліцитного змісту. Найчастіше це відбувається у зв'язку з використанням у тексті оригіналу власних імен, географічних назв, різноманітних назв культурно-побутових реалій. Так, наприклад, при перекладі українською мовою географічних назв типу амер. *Massachusetts, Oklahoma, Virginia*, канад. *Alberta, Manitoba* або англ. *Middlesex, Surrey* і т.і., як правило, додаються слова *штат, провінція, графство*. Ці слова вказують, що саме позначають географічні назви, роблять їх зрозумілими українському читачеві. Додавання пояснювальних елементів може бути необхідним і при перекладі назв різноманітних установ, підприємств, організацій, печатних видань, наприклад:

Molecular processes of solid surface are very interesting for modern scientists, "Physical Review" reports.

Як повідомляє журнал "Фізикл Рів'ю", сучасних науковців дуже цікавлять молекулярні процеси твердих поверхонь.

У деяких випадках відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу тексту оригіналу може бути пов'язано із вилученням певних деталей у тексті перекладу:

There were pills and medicine all over the place, and everything smelled like Vicks' Nose Drops.

Усюди були якісь пілюлі та ліки, усе пахло краплями від нежиті.

У наведеному прикладі опущена фірмова назва крапель від нежиті *Vicks*. Хоча це й призводить до незначної втрати інформації, але ця назва не є, у даному випадку, комунікативно значущою.

Необхідність забезпечити повноцінне розуміння повідомлення рецептором може призвести до заміни незрозумілого елемента вихідного тексту додатковою інформацією:

The Prime-Minister said a few words from a window in №10.

Кожному англійцю відомо, що резиденція прем'єр-міністра розташована у домі № 10 на вулиці Даунінг-стріт у Лондоні. Український читач може цього не знати, саме тому у перекладі здійснена заміна, яка пояснює зміст даної назви:

*Прем'єр-міністр сказав декілька слів із вікна своєї **резиденції**.*

Часто такого роду заміни носять характер генералізації, тобто заміни слова або словосполучення з конкретним значенням словом чи словосполученням із більш загальним та зрозумілим для рецептора перекладу значенням:

*"The temperature is **an easy ninety**", the American said.*

*"**Дуже спекотно**", – сказав американець.*

У даному прикладі *ninety* має значення дев'яносто градусів за Фаренгейтом. Система Фаренгейта маловідома українському читачу. Її можна було б замінити на систему Цельсія, як це звичайно робиться у науково-технічних текстах. Оскільки у даному випадку важливим є не точне визначення температури, а те, наскільки сильною є спека, застосування генералізації при перекладі температури (*an easy ninety - дуже спекотно*) у вказаному реченні забезпечує досягнення комунікативно рівноцінного ефекту його сприйняття україномовним реципієнтом.

Задля адекватності розуміння певного тексту перекладач може вдаватися й до конкретизації, внаслідок якої слово ширшої семантики замінюється при перекладі словом вужчої семантики:

*When signals **go positive**, they increase the amplitude; when they **go negative**, they decrease it.*

*Коли сигнали **стають позитивними**, вони збільшують амплітуду, а коли **стають негативними** – зменшують її.*

Другий тип прагматичної адаптації здійснюється задля відтворення емотивної настанови речень і текстів. Необхідність такої адаптації виникає також у зв'язку з тим, що у кожній мовній спільноті існують власні асоціативні уявлення про певні предмети, явища, фрагменти дійсності. Якщо подібні асоціації не передаються або ж викривляються при перекладі, то відтворення комунікативно-прагматичного потенціалу речення або тексту стає неможливим.

Другий тип прагматичної адаптації застосовується здебільшого при перекладі ідіоматичних виразів, образних порівнянь, фразеологізмів, прислів'їв, приказок тощо. Наприклад, при буквальному перекладі англійського *"A rolling stone gathers no moss"* - *"Камінь, що котиться, моху не збирає"* не тільки зміст, але й емотивна настанова прислів'я не буде зрозумілою україномовному читачу. Для їх адекватної передачі перекладач повинен знати, що для англійця мох уособлює багатство, майно, а його відсутність вважається явищем негативним. Таким чином, загальний зміст англійського прислів'я можна визначити наступним чином: *не слід блукати по світу, а треба сидіти вдома та збирати майно*. Еквівалентним перекладом, що відтворює зміст та емотивну настанову англійського прислів'я є українське речення *"Хто удома не живе, той добра не наживе"*.

Третій тип адаптації визначається орієнтацією перекладача на конкретного рецептора або групи рецепторів – фахівців певної галузі. Першочергового значення набуває у цьому випадку і комунікативна ситуація, яка визначає моделі трансформаційних змін відповідних речень і текстів. Здебільшого такий тип прагматичної адаптації здійснюється при перекладі науково-технічних, медичних, юридичних текстів, тощо.

Так, наприклад, домінуючою комунікативною функцією науково-технічних текстів є інформування (інструктування). У зв'язку з цим завданням перекладача є точна передача їх змісту. Комунікативно-прагматичне призначення науково-технічних текстів полягає у забезпеченні рецептора тією інформацією, яка потрібна для його діяльності у певній науковій або технічній сфері. Якщо, наприклад, рецептор може на основі перекладу провести певний експеримент або здійснити певні операції, то комунікативний ефект такого тексту можна вважати досягнутим. Іноді у тексті перекладу необхідна науково-технічна інформація викладається в більш чіткій та досяжній формі. Ця форма забезпечує правильне використання інформації іншомовними спеціалістами. Прагматична адаптація галузевих текстів може вимагати і внесення певних пояснень, заміни, зокрема тих, що стосуються національних одиниць виміру, специфічних номенклатурних назв, деяких аббревіатур, скорочень і т.і.

Четвертий тип прагматичної адаптації пов'язують із вирішенням певного екстраперекладацького завдання. У таких випадках перекладач обробляє, скорочує, перегруповує зміст тексту оригіналу, або ж заново формулює та коментує його. Цей тип прагматичної адаптації визначається, в першу чергу, заданою формою перетворення інформації в тексті перекладу, зумовленою завданнями міжкультурної комунікації, а не організацією цієї інформації в тексті оригіналу. Такий тип прагматичної адаптації здійснюється при іншомовному реферуванні, написанні анотацій, здійсненні іншомовних переказів, скорочених або адаптованих перекладів, перекладів-підстрочників.

Алимов В.В. Теория перевода: Перевод в сфере профессиональной коммуникации / В.В. Алимов – М.: УРСС, 2004 – 160 с. Брандес М.П., Провоторов В.И. Предпереводческий анализ текста: Учебное пособие / М.П.Брандес, В.И.Провоторов. – Курск: РОСИ, 1999. – 112 с. Карабан В., Мейс Дж. Теорія і практика перекладу з української мови на англійську мову: [навчальний посібник-довідник для студентів вищих закладів освіти] / В.Карабан, Дж. Мейс. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2003. – 608 с. Комиссаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты) / В.Н.Комиссаров. – М.: "Высшая школа", 1990. – 249 с. Коралова А.Л. Передача образности в переводе как прагматическая проблема // Прагматика языка и перевод: сборн. научн. трудов / А.Л.Коралова. М.: Изд-во МГУ, 1982. – Вып. 11. – С. 28–36. Латышев Л.К. Технология перевода / Л.К.Латышев.– М.: НВИ-Тезаурус., 2000. – 287 с. Рецкер Я.И. Пособие по переводу с английского языка на русский / Я.И. Рецкер. – М.: "Высшая школа", 1982. – 186 с. Швейцер А. Вопросы теории перевода. Возможна ли общая теория перевода // Тетради переводчика / А.Швейцер. – М.: Высшая школа, 1970. – Вып. 7. – С. 49 – 57.

ОВСЯННИКОВ В. В.

(Запорожский национальный университет)

ПЕРЕВОД ДЕРОГАТИВНЫХ ЭПИТЕТОВ-ЗООНИМОВ

В статье рассматриваются те единицы перевода, которые заслуживают особого внимания в курсах университетского переводоведения; важное место среди них занимают дерогативные эпитеты-зоонимы.

Ключевые слова: единица перевода, зооним, дерогативный эпитет, фундаментальная метафора.

Овсянніков В. В. Переклад дерогативних епітетів-зоонімів. У статті розглядається природа тих перекладацьких одиниць, що заслуговують на особливу увагу в курсах університетського перекладознавства; важливе місце серед них займають дерогативні епітети-зооніми.

Ключові слова: одиниця перекладу, зоонім, дерогативний епітет, фундаментальна метафора.

Ovsyannikov V. V. Translation of derogatory epithets-zoonyms. The article explores the nature of those translation units that deserve special treatment in University translatology, derogatory epithets-zoonyms having a prominent place among them.

Key words: translation unit, zoonym, derogatory epithet, fundamental metaphor.

В настоящей статье представлены примеры, в которых зооним выступает в одной из своих важнейших функций: в качестве **дерогативного эпитета**. Мне уже приходилось об этом писать [Овсянников 2010], но хотелось бы ещё раз привлечь внимание к этой категории зоонимов из-за их поистине судьбоносной роли в бытовом общении. **Цель статьи – показать актуальность как теоретического, так и практического освещения дерогативных эпитетов-зоонимов в курсах университетского переводоведения.** Считаю важным высказаться по этому поводу в связи со следующим положением вещей:

1. **Многие труды в области университетского переводоведения обходятся без понятия «единица перевода» (ЕП)**, но все они без исключения строят свой анализ на сегментированных соответствиях вполне в русле пожеланий Вине и Дарбельне [Vinau 1995].

2. Многие посвящают ЕП отдельный раздел, но в силу многообразия языковых единиц и личных предпочтений **иллюстрируют ЕП отдельными классами**, представляющими в той или иной мере всю языковую номенклатуру. Такими представителями языковой номенклатуры у Т. А. Казаковой служат фразеологизм, ирония, метафора и метонимия [Казакова 2001], у Н. К. Гарбовского – «ложные друзья», реалии и онимы [Гарбовский 2004] и т. д. Таких работ большинство, но наблюдаются попытки систематизации ЕП, когда некоторые ЕП всегда имеют право на отдельное переводческое решение [Миньяр-Белоручев 1980]. В авторитетных трудах наряду с ЕП, очень востребованными в университетской аудитории, **встречается языковая экзотика**. В качестве примера можно привести раздел о переводе неологизмов в известной книге Ньюмарка [Newmark 2003].

3. **Зоонимы являются неотъемлемой частью фундаментальных метафор**. В качестве таковых они больше известны как зооморфизмы, но в знаковой работе Лакова-Джонсона зооморфизмы не удостоились отдельного раздела [Lakoff 1980]. Сам факт их отсутствия требует анализа и обсуждения, так как в их основе лежат зоонимы, которые основоположник антропософии австрийский мистик и учёный Рудольф Штайнер определил в состав 350 базовых понятий праязыка [<http://www.anthroposophie.net/ru/>].

4. Зооним представляет **класс стилистических единиц, тяготеющих к разветвлённой идиоматике** в самом динамичном регистре: разговорном [Фирсова 2002]. Очень заметная часть этой идиоматики представляет собой **дерогативные эпитеты**.

Без этого класса языковых знаков не могла обойтись даже знаменитая Эллочка-людоедка из «12 стульев». Можно представить себе, насколько более выразительным стал бы её словесный репертуар, если бы она освежила своё обращение к мужчинам *парнишиа* зооморфизмами.

Пример бытовой беседы в маршрутке: